

CERERILE ȘI PLÎNGERILE CA MODALITATE DE REALIZARE A DREPTULUI LA UN PROCES PENAL CONTRADICTORIAL

Victor MORARU,

doctor în drept, profesor universitar, USM, Catedra de Drept penal și Criminologie

Lucia RUSU,

doctorandă, Universitatea Academiei de Științe, Institutul de Cercetări Juridice și Politice

SUMMARY

From the perspective of system analysis the author examines the nature of competitiveness and identifies the factors that determine its content. In the basis of decision of question of criminal procedure competitiveness is the goal of proving the truth. In the domestic criminal procedure it is a material truth, that might be possible only when there are two consequences: the preliminary and judicial. If the first is in the form of search, the second - in compliance with the competitive procedures. Investigative pre-trial proceedings lead to such a construction of the court phase in which the leading role belongs to the judge, because as the guarantor of the legitimacy of one "master" of the case stands the subsequent examination of his work by other sovereign entity with the participation of the parties. Given article is devoted the problems arising of the right of persons, involved in criminal proceedings, on petitions and complaints. Attempt to modernize system of realization of the granted right becomes.

Keywords: competitiveness, search, type of criminal procedure, truth, court, contradictory, contradictory court, criminal justice, act of justice, procedural action, impartial, hearing, judicial investigation, judicial duel, principle, judicial fact, circumstances of the criminal case, testimony, evidences, accused, defendant.

REZUMAT

Din perspectiva analizei sistemice este examinată esența contradictorialității și sînt elucidați factorii care determină conținutul acesteia. La baza soluționării chestiunii referitoare la contradictorialitatea procesului penal se află adevărul în calitate sa de scop al probatorului. În doctrina procesului penal, stabilirea adevărului obiectiv este posibilă atît în rezultatul urmăririi penale, cît și în cel al cercetării judecătorești. Dacă cea dintîi are un caracter secret, apoi cea de a doua ține de respectarea anumitor proceduri contradictoriale. Procedura prejudiciară predetermină materializarea unei așa forme a procesului penal, în cadrul căreia rolul de bază îi revine judecății, deoarece în calitate de garant al activității unui subiect figurează verificarea ulterioară a activității acestuia din partea unui alt subiect special împuternicit, alături de participarea tuturor părților procesului penal. Articolul respectiv este destinat problemelor care apar în procesul realizării drepturilor persoanelor implicate în activitatea procesual-penală de a se adresa cu cereri și plîngeri. În cadrul articolului se face încercarea de a moderniza sistemul de realizare a acestui drept.

Cuvinte-cheie: contradictorialitate, formă istorică de proces penal, judecată contradictorială, justiție penală, adevăr, act de justiție, acțiune procesuală, imparțialitate, audiere, cercetare judecătorească, duel judiciar, principiu; fapt judiciar, circumstanțe ale cauzei penale, depoziții, probatoriu, învinuit, inculpat.

Introducece. Forma procesuală reprezintă o varietate specifică a formei activității juridico-statale, iar valoarea ei constă în faptul că aceasta pune bazele unei ordini juridice stabile, strict determinate și strict obligatorii de desfășurare a unui proces penal conform destinației și principiilor acestuia [1, p. 59]. Ea este chemată „de a asigura realizarea a două sarcini care, deși la prima vedere ar avea reperi comune, totuși se deosebesc: în primul rînd, de a garanta la maximum autenticitatea datelor de fapt obținute și, în al doilea rînd, de a îngrași drepturile

și libertățile persoanei” [2, p. 47].

Forma procesual penală „este un sistem al instituțiilor și regulilor procesuale, al succesiunii fazelor procesului penal, al condițiilor, metodelor și termenelor de efectuare a actelor procesuale, legate direct sau indirect de administrarea probelor în procesul penal, precum și a ordinii de fixare a deciziilor în cadrul cauzelor penale. Forma procesual penală fiind o varietate a formei juridice de activitate statală, creează un regim de drept statornic de gestiune a cauzelor penale, ajustat în detalii și bine determinat. Forma procesual penală are două proprietăți: 1) uni-

tatea; 2) diferențierea. Unitatea se manifestă prin stabilirea unei ordini unice de desfășurare a procesului penal. Unele cauze penale prezintă anumite particularități, care sînt manifestări ale diferențierii formei procesual penale. Unitatea și diferențierea formei procesual-penale reprezintă proprietăți care, în totalitatea lor, demonstrează flexibilitatea procesului penal. Forma procesuală exclude arbitrariul din procesul penal și stabilește un regim juridic imperativ de desfășurare a acestei activități, fiind totodată considerată garanție împotriva abuzurilor” [3, p. 93].

Condiționarea, determinarea politică, economică, istorică și culturală a formei procesual-penale reflectă și determină statutul și poziția persoanei în societatea statal organizată, fixînd, totodată, și gradul libertății individuale. Forma procesuală „influențează asupra diferitelor sfere ale vieții sociale, în particular, susținînd sau modificînd ierarhia valorilor cristalizată în societate” [4, p. 25]. Forma procesual penală „reprezintă, practic singurul, unicul mijloc de asigurare măcar a unei egalități formale între stat și individ, persoană” [5, p. 9].

Scopul acestui articol este elucidarea specificului înaintării cererilor și demersurilor în procesul penal, atît la etapa urmării penale, cît și la cea a examinării cauzelor penale în judecată. Cunoașterea subiectului respectiv este capabil de a facilita perceperea începutului procesului penal contradictorial, care este caracteristic și pentru Republica Moldova. Articolul dat se fundamentează pe conceptul contradictorialității, care este recunoscut ca fiind temelia unui proces penal contradictorial, în care fiecare dintre părți (apărarea și acuzarea) au posibilități egale de a-și atinge obiectivele urmărite într-o cauză penală.

Metode și materiale aplicate. În procesul studiului au fost folosite următoarele metode de investigare științifică: analiza logică, analiza comparativă, analiza istorică, analiza sistemică, analiza dinamică și sinteza. În calitate de materiale au servit lucrările mai multor specialiști notorii din domeniul jurisprudenței, atît din Republica Moldova, cît și din România și Federația Rusă.

Rezultate obținute și discuții.

Forma procesuală își găsește reflectare în sistemul acțiunilor organelor de drept împuternicite la etapele prejudiciare, în activitatea instanței de judecată – pe durata procesului judiciar, precum și a tuturor persoanelor implicate în procesul penal. Acțiunile sînt imposibile fără luarea anumitor hotărîri. Savanta P. A. Lupinskaia subliniază rolul special al hotărîrilor în procesul penal, acestea fiind „mijloace juridice de realizare a importanței sociale a acestui domeniu de activitate” [6, p. 13]. Necesitățile în luarea de hotărîri ca forță motrice a procesului penal sînt diferite, după cum sînt variate și interesele subiecților acestuia. Ele înglobează atît interesul public al organelor ce efectuează urmărirea penală, cît și interesul particular al părții vătămate, bănuیتului, învinuitului, inculpatului, condamnatului etc.

Putem delimita două modalități de materializare a dreptului la luarea hotărîrilor de către subiectul care nu realizează procesul penal. În primul rînd, persoana își poate realiza dreptul nemijlocit, fără a apela la împuternicirile statale ale organului procesual. O atare posibilitate este întîlnită extrem de rar (ca, de exemplu, dreptul bănuیتului, învinuitului sau al martorului care beneficiază de imunitate de a nu face declarații) și este oferită în cazurile în care realizarea acestui drept este posibilă nu altfel decît imediat și, respectiv, orice tărăgănare în acest sens ar genera anumite consecințe care ar depăși limita raportului juridic procesual penal. Mai mult decît atît, astfel de hotărîri nu afectează drepturile altor

persoane implicate în proces într-o măsură în care aceasta ar face imposibilă ulterioara lor restabilire.

Independența în luarea hotărîrilor și realizarea acțiunilor procesuale de către persoanele implicate în activitatea procesual penală poate genera limitări exagerate, de prisos și obținerea unor rezultate neautentice. Din acest considerent, procesul penal presupune, adeseori, prezența unei „forțe de control”, în atribuțiile căreia este inclusă posibilitatea săvîrșirii (sau a permisiunii de a săvîrși) de acțiuni de către anumiți subiecți a căror independență este limitată în acest sens. Această „multitudine de trepte și de subiecți” în procesul luării hotărîrilor constituie o garanție suplimentară a corectitudinii lor prin prisma practicii aplicării normelor de drept, ceea ce, într-o anumită măsură, „obiectivizează” necesitatea luării hotărîrilor, permite de a atașa la „subiectivismul convingerii interne” momentul obiectiv. Din acest considerent, cea de a doua modalitate de realizare a drepturilor examinate constă în faptul că Legea de procedură penală a Republicii Moldova conține norme care, în mod evident, obligă subiecții corespunzători de a oferi o așa posibilitate subiecților implicați în proces, indiferent de prezența unei solicitări în acest sens (ca, de exemplu, obligativitatea audierii bănuیتului, învinuitului, oferirea de informații asupra bănuیتului existente sau asupra învinuirii înaintate, asigurarea realizării dreptului la apărare etc.).

Forma procesuală predetermină rolul important al dreptului care aparține persoanelor implicate în proces, însă care nu sînt

abilitate cu posibilitatea săvârșirii acțiunilor și luarea hotărârilor, de a se adresa la organul de urmărire penală și în instanța de judecată pentru apărarea intereselor lor. Realizarea acestui drept este posibilă prin intermediul adresării unei cereri sau a unei plângeri de către persoana interesată sau apărătorul (reprezentantul) acesteia.

Astfel, un spectru extrem de larg al intereselor persoanelor implicate în procesul penal sînt protejate prin intermediul adresării cererilor și plîngerilor. Anume cererile și plîngerile constituie modalitatea universală de protejare a drepturilor persoanelor implicate în activitatea procesual penală. Dreptul la cerere corespundează cu obligațiunea organului judiciar de a o soluționa și de a săvîrși acțiunile corespunzătoare solici-tate și este garantat de posibilitatea atacării hotărîrii pronunțate în acest sens în structurile corespunzătoare, în primul rînd, în instanța de judecată. Cererile și plîngerile constituie o modalitate de participare activă a persoanei în procesul penal, sînt unul dintre mijloacele cu ajutorul cărora părțile pot pune în mișcare mecanismele specifice unui proces penal contradictorial [7, p. 39; 7, p. 145]. Astfel, modelul contradictorial al procesului penal „joacă rolul unui etalon, al unui criteriu specific justiției echitabile, civilizate și democratice” [8, p. 18].

Anume cererile și plîngerile ca elemente ale acestei forme egalează, într-o anumită măsură, posibilitățile părților din proces, constituie instrumente importante în realizarea sarcinilor procesului penal, se prezintă în calitate de

componente importante ale mecanismului realizării celor mai valoroase principii procesual penale [9, p. 15]. Cererea are o orientare și un caracter de perspectivă, iar plîngerea se impune prin caracterul său retrospectiv. Plîngerea se înaintează cu ocazia comiterii unei anumite încălcări a unumitor drepturi și interese. Cererea, la rîndul său, cuprinde cerința de a săvîrși anumite acțiuni pozitive și permite de a întreprinde anumite măsuri prealabile în vederea protejării persoanei implicate în activitatea procesual penală. Plîngerea reprezintă o modalitate nedorită, însă necesară de apărare și, respectiv, numărul cererilor în activitatea respectivă urmează să fie în creștere în detrimentul plîngerilor. Cererea este un act procedural comun, prin care orice persoană interesată se poate adresa organului de urmărire penală, procurorului, judecătorului de instrucție și instanței de judecată pentru îndeplinirea unor acțiuni ori pentru a obține intervenția acestora în vederea satisfacerii unor pretenții juridice [10, p. 456], determinate de faptul săvîrșirii infracțiunii și desfășurării procesului penal [11, p. 470]. Demersul, în esență, este o formă a cererii înaintate de o persoană oficială sau din partea unui colectiv [11, p. 471].

Legea prevede diverse modalități de realizare a dreptului la cerere și plîngere în procesul penal. Plîngerea constituie un dezacord cu hotărîrea luată pe caz. Subiectul care anterior a luat această hotărîre, o considera ca fiind fundamentată și motivată. Din acest considerent, în procesul examinării și soluționării plîngerilor

urmează a fi luată în calcul poziția ambelor părți cu referire la esența hotărîrii anterior pronunțate. Ea este examinată și soluționată de către persoana care nu realizează nemijlocit cercetarea sau examinarea cauzei date. Această situație oferă posibilitatea de a vorbi despre un anumit grad de obiectivitate asupra soluției adoptate în legătură cu plîngerea.

Cererile, spre deosebire de plîngerii, pot fi examinate prin două modalități diferite. O parte a unor astfel de adresări sînt satisfăcute, îndeplinite în ordinea *cu de la sine putere (obligatorii)*. În acest caz, subiectul care soluționează cererea examinează numai legalitatea înaintării acesteia, și anume împuternicirile respective (prezența statutului procesual sau a împuternicirilor în privința depunerii) ale celui care se adresează și prezența condițiilor necesare depunerii cererii (ca, de exemplu, momentul înaintării cererii cu privire la ordinea cercetării judecătorești; prezența în judecată a martorului a cărui audiere a fost solicitată prin cerere etc.). Adică, înaintarea cererii constituie o condiție formală pentru luarea hotărîrii, și în procesul soluționării acesteia se ia în calcul doar corespunderea formei cererii înaintate prevederilor legii procesual penale. Rolul acestor cereri constă în oferirea necondiționată persoanelor implicate în proces a posibilității de a-și realiza interesul lor juridic prin intermediul implicării împuternicirilor persoanelor cu funcție de răspundere responsabile de desfășurarea procesului penal. Anume cererile respective în mare măsură contribuie la dezvoltarea contradictorialității pro-

cesului penal, la moment rolul lor fiind în creștere continuă.

Cea de a doua modalitate constă în examinarea în esență a adresărilor orientate spre convingerea persoanelor împuternicite cu soluționarea cererilor de a lua hotărârea în favoarea celui care a intervenit. Aceste cereri sînt examinate atît la capitolul legalității depunerii, cît și în privința obiectului fundamentării solicitării înaintate. Ele oferă subiectului care le soluționează posibilitatea de a-și manifesta poziția privind cauza dată. Din considerentul că, de cele mai jolute ori, ea nu coincide cu poziția persoanei care a înaintat cererea, cea mai mare parte a unor astfel de adresări, în practică, sînt respinse. Respectiva modalitate de soluționare a adresărilor reflectă semnul formeii acuzatoriale a procesului penal și nu permite de a realiza în deplină măsură dreptul persoanelor particulare de a lua parte la procesul penal alături de organele judiciare. Reieșind din cele expuse, putem clasifica cererile în baza criteriului consecințelor survenite în următoarele grupe:

1) obligatorii pentru a fi îndeplinite, satisfăcute (cu de la sine putere);

2) neobligatorii pentru îndeplinire, satisfacere (apreciabile).

Coraportul cererilor obligatorii cu cele apreciable, pe lîngă alte elemente, constituie supremația, dominanța unui sau altui tip de proces în cadrul formeii procesual penale. Importanța acestei instituții se reflectă clar în situația examinării rolului pe care îl are în cadrul probatoriului.

La etapa prejudiciară, posibi-

litatea participării în cadrul probatoriului a persoanelor implicate în procesul penal este limitată de către organul de urmărire penală, care cercetează cauza dată. Instrumentul care permite cît de cît realizarea dreptului de a participa în cadrul probatoriului este materializat în art. 99 alin. (1). Cod de procedură penală al Republicii Moldova, conform căruia: „În procesul penal, probatoriul constă în invocarea de probe și propunerea de probe, admiterea și administrarea lor în scopul constatării circumstanțelor care au importanță pentru cauză.” Anume în baza acestei norme procesual-penale organul de urmărire penală stabilește *circumstanțele care au importanță pentru cauză*. Examinînd cererile în sensul dat, organul de urmărire penală este absolut liber și nestingherit în aprecierea argumentelor referitoare la importanța *circumstanțelor pentru cercetarea cauzelor penale*.

Reieșind din cele expuse, putem menționa că activitatea probatorie a persoanelor care nu dispun de împuterniciri procesual penale imperative se limitează doar la anumite tentative de a „distrage” baza probatorie a urmăririi penale, iar forma procesual penală a activității prejudiciare în mare parte se caracterizează ca fiind una acuzatorială. Mai mult decît atît, este evident că tendința acuzatorială a probatoriului la etapa urmăririi penale impune persoanele implicate în procesul penal de „a-și ascunde probele”, în vederea ulterioarei folosiri în cadrul etapelor judiciare. Astfel, este prezentă eficiența redusă a acestui meca-

nism și dezamăgirea în privința posibilităților lui în cadrul etapelor prejudiciare.

În cazul examinării cauzelor penale în instanța de judecată, acest mecanism acționează cu totul altfel. Art. 315 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova fixează expres că „Procurorul, partea vătămată, partea civilă, apărătorul, inculpatul, partea civilmente responsabilă și reprezentanții lor beneficiază de drepturi egale în fața instanței de judecată în ce privește administrarea probelor, participarea la cercetarea acestora și formularea cererilor și demersurilor”. Conform art. 364 CPP al R.Moldova, „Președintele întrebă fiecare parte din proces dacă are careva cereri sau demersuri. Cererile sau demersurile înaintate vor fi argumentate, iar dacă se solicită administrarea unor probe noi, se vor indica faptele și circumstanțele ce urmează a fi dovedite, mijloacele prin care vor fi administrate aceste probe, locul unde se află acestea, iar în privința martorilor, experților și specialiștilor se va indica identitatea și adresa lor în cazul în care partea nu poate asigura prezența lor în instanța de judecată. Cererile sau demersurile formulate se soluționează de către instanță după audierea opiniilor celorlalte părți asupra cerințelor înaintate. Părțile pot prezenta și cere administrarea probelor și în cursul cercetării judecătorești”.

Obligativitatea satisfacerii măcar a unei părți din cererile și plîngerile înaintate apropie examinarea cauzei în judecată de egalitatea părților și de modelul contradictorial al cercetării cauzei, contribu-

ind la eficientizarea acestora. Însă, din păcate, nici etapele judiciare nu permit întotdeauna persoanelor implicate în activitatea procesual penală să-și realizeze pe deplin interesele. Astfel, și în ședința de judecată putem întâlni situații când paritatea se materializează, există doar în privința unor anumite laturi ale probatoriului (în privința anumitor mijloace de probă), ceea ce duce inevitabil la limitarea dreptului la un proces penal contradictorial.

Concluzii. Soluționarea problemei date constă în reformarea instituției cererilor și plîngerilor astfel încât ele să se transforme într-un mecanism și mijloc eficient de participare a părților în cadrul probatoriului. Desigur, în procesul penal trebuie să existe acțiuni și hotărîri a căror materializare, adoptare în formă obligatorie (cu de la sine putere) nu este posibilă. Mai întâi de toate, aici sînt atribuite cele care sînt capabile de a afecta drepturile altor persoane (cu excepția solicitatorului). Însă prezența numărului mare de astfel de hotărîri, ceea ce este specific procesului penal la momentul actual, nu contribuie în niciun fel la dezvoltarea contradictorialității procesului penal. Reieșind din „construcția” Codului de procedură penală al Republicii Moldova, toate cererile *obligatorii* (cu de la sine putere) sînt expuse exhaustiv, în timp ce un număr enorm de hotărîri cu caracter diferit sînt adoptate în funcție de aprecierea persoanei împuternicite cu realizarea procesului penal.

Depășirea acestei situații este posibilă pe două căi. Prima, cea

mai evidentă, ține de lărgirea consecutivă a listei cererilor *obligatorii* (cu de la sine putere). Cea de a doua cale se referă la stabilirea unei liste exhaustive, complete a cererilor *neobligatorii de îndeplinire* (*apreciabile*) pentru organul de urmărire penală sau pentru instanța de judecată.

Referințe bibliografice

1. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации. Учебник. Отв. ред. П. А. Лупинская. Москва: Изд. НОРМА, 2009.

2. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Москва: Изд. ПРОСПЕКТ, 2000.

3. Rusu Vitalie, Gavajuc Stela, Gheorghieș Alșexandru ș.a. *Dicționar de drept procesual penal*. Chișinău: PONTOS, 2012.

4. Михайловская И. Б. *Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства (уголовно-процессуальная форма)*. Москва: ТК ВЕЛБИ; ПРОСПЕКТ, 2003.

5. Михайловская И. Б. *Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе*. Москва: ТК ВЕЛБИ; ПРОСПЕКТ, 2008.

6. Лупинская П. А. *Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика*. Москва: НОРМА; ИНФРА-М, 2010.

7. Смирнов А. В. *Состязательный процесс*. СПб.: Альфа, 2001, Шестакова С. Д. *Состязательность уголовного процесса*. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.

8. Смирнов А. В. *Модели уголовного процесса*. СПб.: НАУКА, 2000.

9. Героев А. *Заявление ходатайства и принесение жалоб как форма участия адвоката-защитника в уголовно-процессуальном доказывании*. В: Адвокатские вести, 2004, № 9 (47).

10. Volonciu Nicolae. *Tratat de*

procedură penală, vol. I. București: Ed. Paideia, 1993.

11. Dolea Igor, Roman Dumitru, Sedlețchi Iurie, Vizdoagă Tatiana ș. a. *Drept procesual penal*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005.